

УДК 81'264.3 + 81'27

ДИНАМІКА І СТРАТЕГІЇ МІЖМОВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПРИДУНАВ'Я

Лавриненко С.Т.

Ізмаїльський державний гуманітарний університет, м. Ізмаїл, Україна

Соціолінгвістичне дослідження мовних біографій мешканців регіону розкриває мотивації комунікативних уподобань, підводить до висновку про формування у Придунав'ї конкурентно-кооперативного стереотипу емпатичного спілкування і накреслює стратегії міжмовних контактів.

Ключові слова: мовна біографія, мультілінгвізм, комунікативні уподобання, освітня стратегія

За даними перепису населення України, на 2001 рік у Придунав'ї мешкають представники 83 національностей. Пропоноване дослідження має на меті аналіз динаміки і стратегій міжмовної взаємодії у регіоні, де склався конкурентно-кооперативний стереотип емпатичного спілкування, пріоритетним фактором реалізації якого виступає модально-векторна психоментальна інтеграція. Важливим чинником згаданого феномену є багатомовність, наслідком якої стала наявність низки варіантів декодування аксіологічного комплексу буття, історично сформованого на території краю.

Постановка проблеми. Переважна більшість мешканців Придунав'я володіє кількома мовами: російською, українською, молдавською; українською, російською, болгарською; гагаузькою, молдавською, російською; українською, німецькою, російською. Частина населення називає рідними дві мови (українську і російську; українську і болгарську; болгарську і гагаузьку та ін.) або ж через неспівпадіння вербальних та етнокультурних вимірів не усвідомлює національну мову як рідну. Подеколи вихідці з поліетнічних родин, що мешкають на території Придунав'я з покоління у покоління, називають себе бессарабцями за національністю, зазначаючи, що російська і українська мови є для них рівноправними засобами міжнаціонального спілкування: *Батьки моєї мами — українці, але дідусь, окрім української, має єврейську, російську, німецьку та польську кров. Тато походить з родини болгарина й циганки. Тоді що можна сказати про мене? Я вважаю себе бессарабкою і, правду кажучи, відчуваю у собі плюси й мінуси різних націй, проте мої думки вільно течуть українською та російською мовами...* Позиція російської мови регламентується традиціями радянських часів, позиція української — визначається реаліями розбудови незалежної державності, а також тим, що аксіосистемність регіону включає чимало ментальних доміант українського світобачення, основними серед яких вважаються кордоцентризм; підвищена рефлексивність; намагання оцінити себе в очах інших; обережність у висловлюванні своєї думки, якщо це певним чином може торкатися соціального статусу співрозмовника; орієнтація на стан речей, а не на слова; прагнення максимальної

точності у типізації явищ; контрарність світосприйняття (опозиції „я — ти” / „свій — чужий”); пошук шляхів оптимізації процесу спілкування [1, с.132-142].

Якісний діапазон українського мовлення мешканців Придунав'я є дуже широким: від бездоганних літературних варіантів до максимально колажних, істотно обтяжених запозиченнями. Наявність відхилень від норм викликана паралельною активацією різних лінгвістичних кодів, що є підставою для висновку про наявність у регіоні координативних й субординативних типів поділлінгвізму [3, с. 68-69]. Багаторічні (1997-2007) спостереження динаміки мовної компетенції мешканців регіону засвідчують, що проблеми корекції якості державного мовлення, у першу чергу, стосуються осіб, для яких українська мова не є рідною. Найскладнішим згаданий процес виявляється для людей похилого й старшого віку, переважна більшість яких досить повільно засвоює українські мовленнєві стереотипи з мас-медіа, поступово наближаючись до спроб самостійної побудови мінімальних інформативно-комунікативних сегментів. Набагато частотніше українські моделі спілкування активізуються у середовищі людей середнього й, особливо, молодого віку, орієнтованих на оволодіння експресивною та акумулятивною функціями титульної мови.

Дослідження мовної ситуації з опорою на соціальний контекст, мотиви, аргументації, життєвий досвід мешканців краю розкривають сутність мовного ідентитету, відтворюють чинники комунікативних уподобань і свідчать про позитивну динаміку української мови у регіоні. З аналізу чотирьохсот мовних біографій молодіжної аудиторії 17-30 років випливає, що рівень самооцінки мовної компетенції зазнав істотних змін відповідно до нових соціокультурних цінностей, трансформацій співвідношення між категоріями національного й державницького. Так, у 1997 році певна частина респондентів взагалі не включала українську мову до власних лінгвоспектрів або ж, визначаючи рівень володіння рідною мовою як стовідсотковий, оцінювала знання державної мови не вище 50%: 1. Російська — 100%; українська — 50%; болгарська — 40%. 2. Болгарська — 100%; російська — 90%; гагаузька — 30%. 3. Молдавська — 100%; румунська — 80%; російська — 70% [3, с.73]. Важливою рисою самооцінки мовленнєвої активності 2005 року є наявність української мови у всіх моделях індивідуальних лінгвоспектрів: 1. Російська — 100%; українська — 80%. 2. Українська — 100%; російська — 70%. 3. Українська — 100%; російська — 60%; болгарська — 30%. 4. Болгарська — 100%; російська — 80%; українська — 40%. 5. Молдавська — 100%; російська — 70%; українська — 30%. 6. Гагаузька — 100%; болгарська — 70%; російська — 70%; українська — 35%. 7. Російська — 100%; молдавська — 60%; українська — 40%; болгарська — 30%. При цьому неважко помітити, що у 1997 році рівень знання української мови як нерідної оцінювався інформантами у межах від 0 до 50%, а у 2007 році фіксується цифрами 30-80%. Однією з причин реалізації наведеної позитивної динаміки вважаємо фактор внутрішнього подолання залишків нігілістичного ставлення до української мови і культури як вторинних, про що свідчать фрагменти з мовних біографій студентів: *У школі мене було звільнено від української мови, про що я дуже шкодую. Зараз скрізь вирує українська мова і тому люди, які раніше нею не спілкувалися, вже розуміють її і сприймають як свою... Я закінчувала школу у Молдові, українську мову почала вивчати лише в університеті. Часом мені буває важко, але я стараюся підвищити рівень... Мій тато росіянин і не вважає за потрібне вивчати українську мову, каже, що у пекарні, де він працює, його прекрасно розуміють і йому нема потреби ламати язика і вдавати з себе*

ДИНАМІКА І СТРАТЕГІЇ МІЖМОВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПРИДУНАВ'Я

дурня, намагаючись розмовляти українською. А на мою думку, знання української мови зовсім не характеризує людину як недалеку чи другорядну...

Істотних змін зазнала якість полілінгвізму, що підтверджується фактичною відсутністю антагоністичного протиставлення регіональних мов державній. Традиційна, фонові багатомовність краю не суперечить упевненій українізації державних службовців, сфери освіти, медіа-простору. Посилилася тенденція до свідомого перемикування мовних кодів, яка полягає у використанні тієї або іншої мови в залежності від ситуації і є прогресивнішою порівняно з нерозбірливим змішуванням елементів різних мов. І хоча практика перекодування дещо звужує сферу функціонування української мови, вона не є настільки руйнівною для титульної мовної системи, як змішування, коли, недосконало володіючи українською, мовець не здатний повністю перемикнути на неї. Це небезпечно тим, що наступним етапом постійного змішування кодів є втрата нормального володіння своєю рідною мовою, змішування кодів стає незворотним, формується недолугий суржик, який, звичайно, є функціонально неповноцінним, не здатним замінити жодної з літературних мов [2, с.353]. У мовних біографіях мешканців Придунав'я знаходимо чимало свідчень того, що розуміння загрозливих наслідків змішування мовних кодів як фактору послаблення етносвідомості, зниження рівня мовленнєвої компетенції й, врешті, гальмування мисленнєвої активності є цілком вираженим і назрілим: *Коли використовуєш кілька мов одразу, все перемішується у голові та іноді, навіть, забуваєш, що хотів сказати... Людина, що постійно переходить з однієї мови на іншу, кінець-кінцем, сплутує поняття, поміняє місцями слова у реченні, не зможе чітко висловити свою думку... Змішування кодів заважає поширенню української літературної мови у повсякденному спілкуванні бессарабців і дуже шкодить дітям у сільських школах: коли предмети читаються молдавсько-болгарсько-гагаузькою мовою, важко засвоювати матеріал...*

Висока культура міжетнічного співбуття стала запорукою зміцнення чинників підвищення авторитету титульної мови, що за ситуації неоднорідності ідеологій, міфів, упереджень, стереотипів, цінностей виявляються у небайдужості до питань громадського, етнічного, культурного самоототожнення на фоні сприйняття української державності як найвищої суспільної й особистої цінності: *За свідомством про народження я — росіянка, але мій батько — українець, і я вважаю себе українкою, а українська мова — моя рідна, бо я мешкаю в Україні... Мої батьки — болгари, та я вважаю себе українцем, адже я — громадянин України, а українська мова мені близька і рідна з дитинства...*

Зазначені зміни у мисленнєво-ментальній сфері переросли у особистісні потреби вдосконалення рівня українського мовлення як основного інструменту пізнання й життєдіяльності, державо- і націотворення, збереження й подальшого розвитку української самобутності, що є невід'ємним складником світової культури.

84% аналізованих мовних біографій засвідчують підсилення мотивацій концептуального та регулятивно-правового рівня: *Українську мову має обов'язково знати кожний громадянин України, ким би він не був: гагаузом, молдаванином, болгариним чи ким іншим... Дуже погано, коли українці зневажають державну мову. Це свідчить про низький рівень культури й національної самосвідомості... Якщо кожний українець буде пишатися своєю мовою, виникне новий тип суспільства...*

76% молодіжної аудиторії пов'язує своє прагнення краще знати українську мову з потребами прагматичного характеру: *Знання державної мови — це можливість гідно*

представляти нашу країну у світі... Я збираюся працювати у соціальній сфері і маю добре знати українську мову, щоб налагоджувати стосунки з людьми і виконувати свої професійні обов'язки на належному рівні... Останнім часом вивчення української мови стало престижним, а після подій помаранчевої революції, навіть модним... Я хочу віддати сина до української школи й допомагати йому у навчанні...

62% ситуативних і стійких інтересів мешканців регіону щодо вивчення державної мови реалізуються у емотивних настановах, орієнтованих на духовне самовдосконалення: *Передавши рідну мову, як скарбницю, наступним поколінням, ми маємо віддячити дідам-прадідам, що доклали чимало зусиль, аби її зберегти... Я пишу вірші українською мовою і впевнений, що кожен, хто її добре знає, зможе красиво й ніжно освідчитися дружині в коханні і навіть скласти для неї пісню... Людина, що відчула тепло й милозвучність нашої мови, не може бути злою, черстою, замкненою, і тому мені соромно, коли бачу, що хтось уникає україномовного товариства...*

Метадисциплінарне бачення етномовних процесів як таких, що не лише протікають у певному середовищі, але й самі генерують унікальний сенсорно-перцептивний мікрокосм, підводять багатьох мешканців Придунав'я до міркувань про перспективи підвищення „конкурентноспроможності” української мови у регіоні шляхом розширення її соціальних функцій через активізацію власне українських комунікативних інфраструктур (заповнення лакун у книговидавничій справі, україномовній науці, сфері мас-медіа, промислово-бізнесовому спілкуванні); подолання викривлень національної ідентичності; підвищення резистентності щодо впливу масової культури, яка уніфікує людину: *Якщо ми живемо в Україні, то українська мова має звучати в усіх громадських і державних установах. Мають бути у достатній кількості українські підручники, словники, журнали, газети, художня література. Повинно існувати цікаве українське телебачення, веселе українське радіо, україномовний інтернет-простір... Велика відповідальність покладається на вчителів української мови. Моя вчителька багато працювала, залучаючи дітей до скарбниці української культури, впроваджувала інтерактивні форми роботи, і завдяки її зусиллям українська мова не чужа мені, а йде поруч з рідною — молдавською... Потрібні безкоштовні курси української мови для дорослих, які з певних причин не досить добре її знають... Хочеться, щоб гарними прикладами володіння державною мовою були, у першу чергу, народні улюбленці й кумири молоді...*

Таким чином, позитивна динаміка української мови у Придунав'ї підтверджується суттєвими змінами ціннісних орієнтацій, зменшенням викривлень ідентитету; зростанням прагматичної налаштованості на досконале володіння державною мовою; відновленням традиційних і задіянням нових ментальних стереотипів на фоні комунікативної толерантності й компліментарності.

Подальше зміцнення зазначених тенденцій можливе лише за умов утвердження у регіоні українськості педагогічного дискурсу, створення україномовної особистісно – зорієнтованої системи навчання, глибоко пізнавальної та інноваційної за змістом, високодуховної і толерантної до інших культур за вихованістю. Адже майбутнє належить поколінню, яке лише зараз здобуває освіту, а особистість сучасної молоді людини формується переважно засобами мови і розкривається як освічена виразна індивідуальність також через мову. Саме з цієї причини освітні стратегії Придунав'я мають передбачати введення у навчальних закладах вступного і державного випускного іспиту з української мови; обов'язкове для студентів вузів слухання курсів сучасної

ДИНАМІКА І СТРАТЕГІЇ МІЖМОВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ПРИДУНАВ'Я

української літературної мови та історії української літератури; запровадження політологічного ракурсу подачі дисциплін гуманітарного циклу, особливо лінгвістичних (практичного курсу української мови, української мови за профспрямуванням, культури мовлення, красномовства, стилістики, риторики та ін.); популяризацію україномовної періодики.

Висновки. Перспективи дослідження пов'язуються з вивченням шляхів виховання особистості, котра перебуває у поліетнічному середовищі, як носія україномовної свідомості, національної картини світу, мовних знань, умінь і навичок, мовних датностей і здібностей, мовної культури і смаку, мовних традицій і мовної моди, що має допомогти молодій людині відчувати себе активним членом соціуму, носієм культурно-історичної пам'яті, громадської позиції і пов'язати прагнення творчої самореалізації з оптимальним задіянням можливостей державної мови.

Список літератури

1. Бардіна Н. Проблема енергетичного моделювання української лінгвоментальності // Українська ментальність: діалог світів. Записки з українського мовознавства. – Одеса, 2003. – Вип. 12. – С. 132-142.
2. Бондар О. Білінгвальна комунікативність як лінгвоекотична проблема // Українська ментальність: діалог світів. Записки з українського мовознавства. – Одеса, 2003. – Вип. 12. – С. 352-359.
3. Лавриненко С. Мовна інтерференція в Придунайському регіоні // Наукові записки: соціально-гуманітарні дисципліни. – К., 1998. – С. 67-75.
4. Мацько Л. Аспекти мовної особистості у проспекції педагогічного дискурсу // Дивослово. – 2006. – № 7. – С. 2-4.
5. Токмань Г. Україна як простір мови і політичного виховання // Дивослово. – 2006. – № 3. – С. 4-9.

Лавриненко С.Т. ДИНАМИКА И СТРАТЕГИИ МЕЖЪЯЗЫКОВОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ПОЛИКУЛЬТУРНОМ ПРИДУНАВЬЕ

Социолингвистическое исследование языковых биографий жителей региона раскрывает мотивации коммуникативных предпочтений, подводит к выводу о формировании в Придунавье конкурентно-кооперативного стереотипа эмпатического общения и намечает стратегии межъязыковых контактов.

Ключевые слова: языковая биография, мультилингвизм, коммуникативные предпочтения, образовательная стратегия

Lavrynenko S.T. DYNAMICS AND STRATEGY OF THE INTERLANGUAGE CONTACTS IN THE MULTICULTURAL LOWER DANUBE REGION

The article deals with the socio-linguistic research of the local people's language biographies, which reveals their communicative preferences and allows us to draw the conclusion that in the region under investigation there developed a competitive-cooperative type of polite communication.

Key words: language biography, multi-linguistic, communicative preferences, educational strategy